

BRANIMIR GLAVIČIĆ
Filozofski fakultet
Zadar

UDK 886.2.09.Marulić

SUDBINA MARULIĆEVA DJELA *DE HUMILITATE ET GLORIA CHRISTI*

Među latinskim djelima Marka Marulića *De humilitate et gloria Christi* treće je po vremenskom slijedu i opsegu moralnoteološko djelo koje s prethodnim dvama, *Institucijom* i *Evandelistarom*, čini - može se reći - svojevrsnu trilogiju. Riječ je naime ponovo o kreposnu kršćanskom životu, ovoga puta po primjeru Isusa Krista, za koga se - što je bitna crta i intencija toga djela - iskazima starozavjetnih proroka dokazuje da je, suprotno negiranju Židova, obećani Mesija. No dok su *Institucija* i *Evandelistar* doživjeli mnogo izdanja i pohvala, *De humilitate et gloria Christi* tiskano je i prevedeno samo jednom u starini. To iznenađuje, jer je riječ o djelu već afirmirana i vrlo tražena pisca, o djelu koje je po koncepciji, namjeni i ideološkoj usmjerenosti čvrsto na liniji prethodnih dvaju, po stručnoj i literarnoj obradi na njihovoj visini, a k tomu je veoma angažirano na postizanju jednoga od glavnih i trajno aktualnih ciljeva Crkve - na pridobivanju nevjernika za kršćansku vjeru.

Dosad se tomu pitanju nije u nauci posvećivala veća pažnja, nego se slabiji interes javnosti tumačio dubinom misli što je nadilazila shvaćanje prosječna čitatelja. No ja ne mislim da je to razlog, bar ne glavni. U nedostatku ikakvih vijesti iz starine, trebat će pokušati riješiti problem pažljivom usporedbom samoga Marulićeva teksta u dosadašnjim izdanjima: dvama mletačkima, latinskom iz 1519. i talijanskom iz 1596. te znatno kasnijem zadarskom, hrvatskom, što ga je priredio K. Šegvić 1892.

Kao prvo, poznato je da je Marulić već u prethodnim djelima rado koristio priliku da izrekne pokoju oštriju zamjerku na račun raskoši i rastrošnosti renesansnoga visokog klera, napose papinskog dvora, pojave što je tada sve više preotimala maha i izazivala snebivanje i zgražanje iskrenih vjernika, često očevidaca hodočasnika iz siromašnijih krajeva. No ma kako oštri, takvi pojedinačno izrečeni prijekori nisu jače dolazili do izražaja u onako opsežnim i kompleksnim djelima kakva su *Institucija* i *Evandelistar*. U *De humilitate*, naprotiv, koje je samo trećina, odnosno polovica njihova opsega, duž cijelog djela na desetak i više mjesta nalazimo što duže što kraće izjave negodovanja, u raznim gradacijama, od blago intoniranih opomena u duhu Evandelja do sve žučljivijih primjedaba i istupa punih osude i prijezi-

ra. Npr.: Ne služe – veli – Kristu, nego pohoti i trbuhu, ljube novac više nego Boga, a u Crkvi ne vrše dužnost pastira, nego, haračlije, i sl. U narednim desetljećima krvavih obračuna između Rima i protestanata nije to moglo biti preporuka za daljnje objavljivanje toga djela u katoličkim zemljama, jer je davalo za pravo papinim protivnicima. A da je ono stvarno bilo na udaru tadašnjih mjerodavnih faktora, jasno se – mislim – vidi po tome što je talijanski prevodilac sva takva oštrija mjesta izostavio, iako najčešće nije riječ o odjelitim napomenama i zanemarljivim digresijama, nego o mislima kojima se poentira prethodna argumentacija, pa se takav postupak u izvjesnoj mjeri odrazio, ako već ne na suvislost, a ono ipak na strukturu i dorečenost određena odlomka. To je učinio i naš prevodilac koji je uklonio ista, očito, trajno neuralgična mjesta, u čemu vidim glavni razlog daljnjeg neizdavanja *De humilitate*.

Nadalje, odnedavna znamo da se najslavnije Marulićevo djelo *Institucija* našlo direktno na udaru inkvizicije i došlo na indeks zabranjenih knjiga, doduše, u uvjetovnu klasu „*nisi repurgetur*“, zbog njegova učenja o istini i laži koje Crkva, očito, nije prihvatila. Riječ je upravo o autorovu dokazivanju, baziranu na kakvu postupku brojnih biblijskih i crkvenih inače pozitivnih ličnosti, kako je u nekim slučajevima ne samo dopušteno nego i nužno pretvarati se, zataškavati, pa i lagati, ako su u pitanju viši ciljevi, tj. ako bi se u protivnom počinio još teži grijeh ili izgubilo još veće dobro, pa među ostalim navodi kao opravdavajuće Juditino prijetvorno vladanje prema Holofernu. Ali su sva takva kritična mjesta, upravo dubiozni izrazi i formulacije, u kasnijim izdanjima odstranjeni, bez obzira i na umanjenu suvislost osakaćenih odlomaka.

Doživjevši, možda, već kakve kritike s time u vezi, u *Evandelistaru* je već oprezniji, pa veli da svaka neistina, doduše, vrijeđa Boga, ali da laž iz čovjekoljublja te ona koja ne šteti drugomu nije velika krivnja, već lagan grijeh. U *De humilitate* pak preformulirao je cijelu misao na taj način što sad više ne govori o izuzetnoj dopustivosti laži, nego o tome da svako pretvaranje nije nipošto laž ni grijeh. Tako se, veli, i Isus, pridruživši se dvojici učenika na putu u Emaus, pretvarao kao da hoće poći dalje, ali samo zato da bi u njima pobudio ljubav prema sebi te ga privolili da večer provede s njima.

No već samo vraćanje istoga pisca na istu kritiziranu temu (i ovaj je posljednji primjer već naveo u *Instituciji*) moglo je pobuditi dovoljnu odbojnost te još dodatno opteretiti *De humilitate*, tj. učiniti ga nepoželjnim za daljnje objavljivanje.

I još nešto. Da bi postigao osnovnu svrhu, tj. dokazao Židovima da je Isus onaj u Starom zavjetu obećani Mesija, Marulić je, polazeći već u pogovoru *Davidijade* od riječi apostola Pavla da je Stari zavjet slika Novoga i da *slovo* ubija, a *duh* oživljuje, podvrgao sistematskoj analizi i specifičnoj egzegezi riječi starozavjetnih proroka i Davidovih psalama, nalazeći u njima, sukladno crkvenoj tradiciji, najavu i najsitnijih pojedinosti u dalekoj budućnosti iz života Isusa i njegovih apo-

stola. U nedostatku direktnih vijesti koje bi se mogle doslovno shvatiti, u svetopisamskim tekstovima traži on odgovarajuće duhovno, tj. preneseno, unutrašnje, upravo mistično, odnosno alegorijsko–mistično, pa moralno i eshatološko značenje. Npr. „Djetić nam se rodio i sin nam je dan“ (Izaija) – nagovještaj Isusova rođenja.

Otajstveni smisao, a ne doslovni – veli on – pravi je smisao, pa tako treba znati čitati i Evandjelje. Npr. dvojica učenika na putu u Emaus – duša i tijelo na putu u raj. Tumačenja takve vrste veoma su stara, a bila su u skladu s oficijalnim učenjem Crkve i u Marulićevo doba. Mnogo je toga preuzeo Marulić od svojih slavni prethodnika, crkvenih autoriteta od Jeronima do Tome Akvinskoga, ali su brojne pojedinosti plod domišljanja njega samoga kao angažirana moralno-teološkog pisca.

Međutim, takav se pristup biblijskom tekstu našao uskoro, s pojavom protestantizma, na udaru pojačanog kriticizma novoga vremena koje je sve više zaziralo od sličnih fantastičnih asocijacija i proizvoljnih interpretacija. Takva još donedavno veoma cijenjena rješenja sada su što dalje sve manje bila tražena, pa takva sudbina nije mogla mimoći ni Marulićeve odveć tradicionalistički, upravo starokršćanski orijentirana umovanja u *De humilitate*.

Također je s pojavom velikih šizmi i novih moćnih protivnika Rima interes za obraćenje Židova morao silom prilika biti potisnut u drugi plan, i cio problem nije više bio u onoj mjeri aktualan kao u mirnijim uvjetima vjerske monolitnosti Zapada u prethodnim razdobljima.

Ukratko, sabirući sve navedene razloge zajedno, mislim da slabiji prijem *De humilitate* valja tražiti dijelom u Marulićevim pooštrenim prijekorima visokom kleru i upornom zastupanju nekih vlastitih kritiziranih stavova, u piščevoj samouvjerenosti pri tretiranju osjetljivih tema, a dijelom u prezasićenosti djela literarnim postupkom alegorijske egzegeze biblijskog teksta, što sve zajedno u promijenjenim prilikama vjerojatno nije nailazilo na potrebno odobravanje kod mjerodavnih suvremenika.

RÉSUMÉ

B. Glavičić: LA DESTINÉE DE L'OEUVRE DE HUMILITATE ET GLORIA CHRISTI DE MARKO MARULIĆ

Tandis que *De institutione bene vivendi* et l' *Evangelistarium* furent publiés dans de nombreuses éditions et comblés d'éloge, *De humilitate et gloria Christi* n'est imprimé et traduit qu'une seule fois dans l' antiquité. Cela surprend, puisque ces trois oeuvres sont apparentées vu leur conception et leur destination et qu'elles forment une trilogie particulière vu leur message unique. Selon l'auteur, la raison de l'accueil moins favorable de l' oeuvre *De humilitate* doit être partiellement cherchée dans les reproches plus-sévères faits par Marulić au haut clergé et dans son effort persévérant pour soutenir quelques attitudes subjectives critiquées, mais partiellement aussi dans la saturation extrême de cette oeuvre de procédé littéraire de l'exégèse allégorique du texte biblique, ce qui sous les conditions changées n'a pas, selon toute probabilité, suscité l'approbation des contemporains compétents.